

† ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΕΒΑ

Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου

ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ - ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΠΑΡΑΚΜΗΣ.
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ*

I. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ο ύπατος σκοπός της Πολιτείας δια της απονομής του δικαίου είναι η διασφάλιση «του κοινού συμφέροντος»¹, δηλαδή η συντήρηση και προαγωγή της ειρηνικής συμβιώσεως και συνεργασίας των κοινωνιών στην ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών τους². Και ο υψηλός αυτός στόχος επιτυγχάνεται με τη θέσπιση κανόνων: προστατευτικών των εννόμων αγαθών και εξασφαλιστικών του ατόμου. Η διττή αυτή λειτουργία των κανόνων δικαίου εμφανίζεται ιδιαίτερα σημαντική στον χώρο του ποινικού δικαίου, διότι κάθε παρακοή και παράβαση της ρυθμιστικής συμπεριφοράς συνεπάγεται τον προσήκοντα ποινικό κολασμό.

II. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Η γενική και η ειδική πρόληψη είναι — κατά την κρατήσασα άποψη — η δικαιολογητική βάση και ο σκοπός του ποινικού κολασμού: Ο παραδειγματισμός των πολλών με την υπόμνηση των απειλουμένων για τους παραβάτες κινδύνων και την οριοθέτηση κανόνων ορθής κοινωνικής συμπεριφοράς και η συγκράτηση των εγκληματησάντων από παρόμοιες πράξεις δια του εκφοβισμού, της βελτιώσεως ή της αχρηστεύσεως³.

Επιτυγχάνεται όμως ο διπλός αυτός στόχος με τους σημερινούς

* Αφιέρωμα τιμής στη μνήμη ενός πρωτεργάτη και αληθινού ζηλωτή της προστασίας των νέων, του Καθηγητού Ιωάννου Παπαζαχαρίου.

δικαιοδοτικούς και σωφρονιστικούς μηχανισμούς του δικαίου στη χώρα μας; Αναμφισβήτητα όχι. Και η τραγική διαπίστωση εύγλωττη και αποκαλυπτική καθ' ημέραν προσφέρεται από την αλματώδη αύξηση της εγκληματικότητας, τη διόγκωση της υποτροπής και τις νέες μορφές εγκληματικής δράσεως (βία, αναρχισμός, ναρκωτικά). Φοβούμαι ότι ο δικαιοδοτικός μηχανισμός του ποινικού μας δικαίου κατήντησε σύστημα καθαρώς μηχανιστικό, άτονης ποινικής καταστολής και δραστήριας εισπρακτικής πρακτικής. Εξέλιπαν οι υψηλοί ιδεαλιστικοί και πνευματικοί στόχοι βελτιώσεως του ενός και παραδειγματισμού των πολλών. Η πρόληψη του εγκλήματος, ως στοιχείο ορθής αντεγκληματικής πολιτικής, παραμένει ανύπαρκτη και η παρέμβαση της Πολιτείας δια των διώξεων, των κατηγοριών και της καταδίκης, ενισχύει το στελεχειακό δυναμικό του εγκλήματος με τον στιγματισμό του καταδίκου και τη βεβαία κοινωνική έκπτωσή του. Σπάνια ο ποινικός κολασμός συνυφαίνεται με την ανάνηψη και η τιμωρία με την ελπίδα αναγεννήσεως ενός νέου πολίτη, υπευθύνου και φιλονόμου. Κατά την επιμέτρηση της ποινής από τον έλληνα δικαστή δύσκολα μπόρεσε να καταστεί δυνατή η αρμονική σύζευξη των στοιχείων της καταδίκης που ανάγονται στο παρελθόν (βαρύτης πράξεως και υπαιτιότητας του δράστου) με την ελπίδα της βελτιώσεως και του σωφρονισμού που εκτείνεται στο μέλλον⁴. Γιατί ο ποινικός κολασμός επιβάλλεται και η επιμέτρηση της ποινής γίνεται κατά τρόπο τυπικό και μηχανιστικό και ποικίλλει κατά την προσωπικότητα του δικαστού⁵. Εξ ού και ο ποινικός σωφρονισμός κατήντησε τρόπος εκκολάψεως εγκληματιών μάλλον, παρά μέσον προλήψεως, γενικής και ειδικής του εγκλήματος. Και για να κατανοηθεί το πρόβλημα στις αληθείς διαστάσεις του πρέπει να σημειωθεί ότι η λανθάνουσα εγκληματικότητα στη χώρα μας είναι μεγίστη. Διότι 20% μόνον του συνόλου της εγκληματικής δράσεως αποκαλύπτεται⁶. Και στη χοάνη της έκνομης συμπεριφοράς άδηλος και ένδικος εγκληματικός αναμιγνύονται και η δευτέρα προσφέρει τα νέα στοιχεία, στελεχών και μεθόδων, για την ανάπτυξη του εγκλήματος.

Απαιτείται, συνεπώς, άμεση αντίδραση και κινητοποίηση της Πολιτείας στους μηχανισμούς προλήψεως και καταστολής του εγκλήματος, ιδιαίτερα στους ευπαθείς και ευαίσθητους χώρους της οικογενείας και της νεότητας. Διότι αναφορικά με την ποιότητα

εξωτερικών ερεθισμών από πλευράς περιβάλλοντος έχουμε έκδηλη μετατόπιση του δείκτη της εγκληματικότητας. Αν κάποτε η πενία, η ανεργία, η οικονομική δυσπραγία και η απαθλίωση των μαζών ήταν τα κύρια αίτια της εγκληματικότητας, η κοινωνία της αφθονίας είναι σήμερα το επικίνδυνο υποκατάστατό τους. Διότι εκτρέφει την ηθική καχεξία και αλλοιώνει τις θεμελιακές αρχές της παραδοσιακής ηθικής, χαλαρώνει τους αρμούς της οικογενείας και διαλύει τον συνεκτικό δεσμό των μελών της, υποθάλπει των νέων ανθρώπων την πρόωρη χειραφέτηση και με καταιγισμούς διεγερτικών ερεθισμών κατακλύζει την τρυφερή ψυχή τους. Ο κλονισμός ή η χαλάρωση των δεσμών της οικογενείας και η τελική διάλυσή της δημιουργούν τις κυριότερες αιτίες αντικοινωνικών και εγκληματικών εκδηλώσεων των νέων.

III. ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ

1. Η οικογένεια και η νεότης τοποθετούνται, κατά το Σύνταγμα, στο κέντρο του ενδιαφέροντος της Ελληνικής Πολιτείας. Διότι: «η μεν οικογένεια είναι το θεμέλιον της συντηρήσεως και της προαγωγής του έθνους» (αρθρ. 21 παρ. 1), «το Κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασίαν της νεότητας» (αρθρ. 21 παρ. 3) και η παιδεία, που αναφέρεται στη νεότητα, «αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει ως σκοπόν την ηθικήν, πνευματικήν επαγγελματικήν και φυσικήν αγωγήν των ελληνοπαίδων, την ανάπτυξιν της εθνικής και θρησκευτικής συνειδήσεως και την διάπλασιν αυτών ως ελευθέρων και υπευθύνων πολιτών» (αρθρ. 16 παρ. 2). Οι θεμελιακές αυτές συνταγματικές επιταγές αποκαλύπτουν το υπέρ της οικογενείας και της νεότητας χρέος της Πολιτείας και οριοθετούν τις αντίστοιχες υποχρεώσεις του κοινωνικού συνόλου.

2. Κατά το παρελθόν είχα πλειστάκις τονίσει⁷ την ανάγκη τόνωσης των δεσμών και ενισχύσεως των αρμών της Ελληνικής οικογενείας και αναθεωρήσεως του ισχύοντος περί τους ανηλίκους δικαίου, προκειμένου να διευκολύνεται η επέμβαση των κοινωνικών υπηρεσιών της Πολιτείας και εντός των πλαισίων της οικογενείας του ανηλίκου, όταν διαπιστούται διατάραξη της ψυχικής του υγείας και περιβάλλον ακατάλληλο, ψυχοφθόρο και επικίνδυνο. Και τούτο

διότι οι οικογενειακής προελεύσεως παθογόνες κοινωνικές καταστάσεις είναι τα συχνότερα αίτια της αντικοινωνικότητας των νέων μάς σήμερα. Και ακόμη διότι τα σύγχρονα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα, όπως οι κοινωνικές διαφοροποιήσεις, οι οικονομικοτεχνικές εξελίξεις, οι περί τα μέσα επικοινωνίας τελειοποιήσεις, οι εύκολες και επί παγκοσμίου κλίμακος μετακινήσεις των ατόμων και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, δίνουν μια νέα διάσταση των μορφών της επικοινωνίας και της κοινωνικής συμβιώσεως. Καταλύθηκαν πλέον οι παλαιές αντιλήψεις φιλανθρωπίας και κοινωνικής προστασίας και κατέστη απολύτως αναγκαίος ο έντονος και δυναμικός παρεμβατισμός της Πολιτείας για την άσκηση ορθής κοινωνικής πολιτικής υπέρ της οικογενείας και της νεότητας: για την παροχή τόσον υλικής βοήθειας, όσον — και ιδιαίτερα — ηθικής και κοινωνικής προστασίας. Για τη στήριξη της χειμαζομένης οικογενείας, την ενίσχυση και βελτίωση της προσωπικότητας του προβληματικού ανηλίκου και την καταπολέμηση και εξάλειψη των γενεσιουργών αιτίων των αντικοινωνικών, ανηθικών και εγκληματικών εκδηλώσεων των νέων.

3. Και προς τούτο απαιτούνται γενναίες πρωτοβουλίες ευθύνης και τόλμης, για τις ακόλουθες αναγκαίες μεταρρυθμίσεις:

A) Ριζική αναθεώρηση του ισχύοντος για τους ανηλίκους και τους νέους δικαίου, διότι η ισχύουσα νομοθεσία είναι παλαιά, αναχρονιστική, ελλιπής και παρωχημένη⁸. Η περίοδος της νεότητας πρέπει να διαχωρισθεί σε τρεις ομάδες ηλικιών, τις εξής: α) της πλήρους ανευθυνότητας (από 7 έως 12), β) της σχετικής και κατά τεκμήριο ανευθυνότητας (από 13 έως και 17) και γ) της απολύτου ευθύνης (από 18 και επέκεινα) και να ληφθούν τάχιστα τα επιβαλλόμενα μέτρα. Διότι και οι τρεις τομείς της περί τους ανηλίκους αντεγκληματικής (ορθότερα κοινωνικής) πολιτικής έχουν αποτύχει: Η θεραπευτική αγωγή είναι ανύπαρκτη διότι δεν υπάρχει η κατάλληλη υποδομή (θεραπευτήρια και ιδρύματα). Και οι δυστυχείς ανήλικοι κυκλοφορούν ελεύθεροι, χωρίς ασφάλεια, προστασία και θεραπεία. Η καταστολή είναι αναποτελεσματική και η εκπαίδευση υποτυπώδης. Γι' αυτό και οι υποτροπές και διαφυγές είναι φαινόμενα συνήθη της διαδικασίας σωφρονισμού. Η πρόληψη τέλος και η κοινωνική προστασία υποτυπώδης! Κατάσταση αναμφισβήτητα απογοητευτική, που επέσυρε τις αγωνιώδεις εκκλήσεις της Δικαστού

Ανηλίκων Αθηνών προς τα Υπουργεία Δικαιοσύνης και Υγείας-Πρόνοιας⁹.

Β) Εισαγωγή και επιβολή του θεσμού του Επιτροπικού Δικαστού, μέτρου χρησίμου και κατ' εξοχήν αναγκαίου, για τη βελτίωση του περί τους ανηλίκους δικαικού μας συστήματος.

Γ) Αναθεώρηση του ισχύοντος συστήματος προστασίας και σωφρονισμού των ανηλίκων, προκειμένου: α) να ενταθούν τα μέτρα προλήψεως των αντικοινωνικών εκδηλώσεων, β) να βελτιωθούν οι ρυθμίσεις ποινικής καταστολής και γ) να διαχωρισθούν οι ανήλικοι από τη μεταχείριση των ενηλίκων και

Δ) Διεύρυνση της ασκουμένης από την Πολιτεία κοινωνικής πολιτικής για τη στήριξη και την προστασία των νέων. Από το ευρύ αυτό φάσμα των προτεινομένων αναγκαίων μέτρων ελάχιστα θα τονισθούν κατωτέρω.

IV. ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

1. Ο ανήλικος δεν είναι μικρογραφία ενηλίκου. Έχει αυθύπαρκτη και ανεξάρτητη ατομικότητα και οντότητα και η ανάπτυξή του (σωματική, ψυχική και πνευματική) καθώς και οι οργανικές λειτουργίες του ακολουθούν ιδιαίτερο ρυθμό, ώστε ενηλικιούμενος αποκτά προσωπικότητα, της οποίας οι ιδιότητες διαφέρουν ποσοτικά αλλά και ποιοτικά της περιόδου της παιδικής και εφηβικής ηλικίας του¹⁰. Εντεύθεν και καθίσταται αναγκαία η διαφορετική μεταχείριση αυτών, τόσο κατά την πορεία της αναπτύξεώς τους, όσο και κατά την αντιμετώπιση των αντικοινωνικών και εγκληματικών εκδηλώσεών τους. Το ελληνικό ποινικό δίκαιο υπήρξε και είναι πρωτοποριακό ως προς την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων και έτυχε ενδελεχούς επεξεργασίας και αναπτύξεως εκ μέρους σοφών διδασκάλων και πλήθους ειδικών επιστημόνων¹¹. Είναι ανάγκη όμως να βελτιωθεί δια της διαμορφώσεως ιδίου δικαίου των ανηλίκων και της αναπτύξεως αυτοτελών κλάδων και στους χώρους του οικογενειακού και εργατικού δικαίου, ως και της κοινωνικής προστασίας. Και είναι ορθόν, επιβεβλημένον και πρέπον η σχετική προστασία να αρχίζει από τη βρεφική περίοδο και να φθάνει μέχρι και του 21ου έτους της ηλικίας του νέου και να περιλαμβάνει μέτρα: για την οικογένεια, τη μητρότητα, την ανάπτυξη, τη διαπαιδαγώ-

γηση, την ψυχαγωγία και την αποκατάσταση των νέων. Η Πολιτεία οφείλει να στηρίξει και να ενισχύσει την οικογένεια. Γιατί είναι πηγή της ζωής, αλλά και κοινότης μορφωτική. Είναι το πρώτο κύτταρο του συλλογικού κοινωνικού βίου: Εργαστήριο διαπλάσεως ψυχών και αναδείξεως χαρακτήρων. Συχνά όμως η Πολιτεία οφείλει να επεμβαίνει και αποτρεπτικά στα πλαίσια της οικογενείας, όταν αυτή αποβαίνει στοιχείο αρνητικό και επικίνδυνο για την ομαλή ανάπτυξη του ανηλικού βλαστού της.

2. Η παντοδυναμία της πατρικής εξουσίας πρέπει κάποτε να καμφθεί και με τις επιβαλλόμενες εγγυήσεις να εξασφαλισθεί η επέμβαση των κοινωνικών υπηρεσιών της Πολιτείας και εντός της οικογενείας του ανηλικού, όταν και όπου διαπιστούται διατάραξη της ψυχικής του υγείας και περιβάλλον ακατάλληλο και ανήθικο και επομένως βλαπτικό και επικίνδυνο. Όταν οι γονείς είναι βάνανσοι και σκληροί, εγκληματικοί ή ανήθικοι, βαρύτατα ασθενείς (ψυχικώς ή σωματικώς) μέχρις ανικανότητας ή τελείως αδιάφοροι και ανεύθυνοι για την τύχη της οικογενείας τους, τα παιδιά τους πρέπει να τυγχάνουν της προστασίας της Πολιτείας. Και να εισάγονται, όχι βεβαίως στα ορφανοτροφεία ή άλλα παρεμφερή ιδρύματα, όπως γίνεται σήμερα, αλλά σε ειδικά ιδρύματα αγωγής ή σε οικογένειες. Γιατί μόνον έτσι δεν θα εκτίθενται στους μεγάλους κινδύνους της ιδρυματικής διαβιώσεως και θα απολαμβάνουν τα αγαθά ενός περιβάλλοντος προσφόρου για την ανάπτυξή τους και κοινωνικώς υγιούς. Και για να κατανοηθεί η αληθώς σωστική σημασία των ανωτέρω επεμβάσεων ας αναλογισθούμε τι θα συμβεί αν ο μικρός ταραξίας, το ορφανό, ο μικρός επαίτης, του πτωχού το παιδί ή του μέθυσου, του τοξικομανούς ο τρυφερός βλαστός, ο ασθενικός ή κληρονομικώς βεβαρημένος ανήλικος, αφεθούν μόνοι και απροστάτευτοι στην ορμή των κοινωνικών ανέμων ή της καταγωγής τους την κακή μοίρα, για να ψάχνουν εκεί, στο βούρκο της εξαθλιώσεως και της κοινωνικής καταπτώσεως, έρημοι, εγκαταλελειμμένοι και μόνοι να δρέψουν σταγόνα-σταγόνα την πικρή γεύση της ζωής! Είναι βέβαιο ότι θα ενταχθούν στις τάξεις των αρνητών της κοινωνικής ευταξίας και νομιμότητος και θα γίνουν παράσιτα κοινωνικά και ίσως εγκληματίες. Η διόγκωση της εγκληματικότητας των ημερών μας και ιδίως οι ποικιλόμορφες εκδηλώσεις της βίας, ο αναρχισμός και τα ναρκωτικά δίδουν το μέτρο της σημασίας των εκτεθέντων!

V. ΕΠΙΤΡΟΠΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

A. Κάθε μειονεξία (αντικειμενική ή υποκειμενική), νεανική αταξία ή παραπτωματική συμπεριφορά δεν είναι απαραίτητως και πρόβλημα κοινωνικό, για να προκαλεί επεμβάσεις και προστατευτικές εκδηλώσεις της Πολιτείας. Γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις η πρωτοβουλία και η ικανότητα της οικογενείας αρκεί για την κατανόηση του προβλήματος και την έγκαιρη και ορθή αντιμετώπισή του. Γι' αυτό και η ενίσχυση της οικογενείας αποτελεί το πρώτο και κυριότερο μέσον ορθής πολιτικής στον χώρο της προλήψεως του εγκλήματος και των αντικοινωνικών εκδηλώσεων των νέων. Εκεί όμως που παρόμοια δυνατότητα δεν υπάρχει (οικογένεια ανύπαρκτη ή προβληματική, γονείς βάνουσοι και σκληροί, ανήθικοι ή εγκληματικοί, βαρύτατα ασθενείς ή τελείως αδιάφοροι, ανεύθυνοι κτλ.) επιβάλλεται η επέμβαση της Πολιτείας και η εκδήλωση της προστατευτικής παρουσίας της. Και η προστασία αυτή στις σύγχρονες, ευαίσθητες και υπεύθυνες κοινωνίες πρέπει να παρέχεται μόνο από τα Επιτροπικά Δικαστήρια¹² — με αποκλεισμό των διοικητικών παρεμβάσεων και των γραφειοκρατικών διατυπώσεων — και να εκφράζεται ως εξής:

1. Πρόνοια υπέρ των υποκειμενικώς μειονεκτούντων (ανιάτως πάσχοντες, ανάπηροι, ψυχικώς ανώμαλοι κτλ.): Εισάγονται σε κατάλληλα ιδρύματα· θεραπευτικά μιν οι πάσχοντες, προς θεραπείαν, περισυλλογής δε και εξουδετερώσεως (άσυλα ειδικά) οι ανίατοι και επικίνδυνοι, προς προστασίαν των ιδίων και του κοινωνικού συνόλου.

2. Πρόνοια υπέρ των αντικειμενικώς — εξ αιτίας του περιβάλλοντος (οικογενειακού κτλ.) — μειονεκτούντων ανηλίκων: ορφανά, εξώγαμα, έκθετα, εγκαταλελειμμένα, άπορα, άνεργα, τέκνα διαζευγμένων γονέων, που διαβιούν σε περιβάλλον ακατάλληλο, ανθυγιεινό, ανήθικο, αντικοινωνικό ή επικίνδυνο. Λαμβάνονται υπέρ αυτών τα αναγκαία μέτρα, για την εξασφάλιση περιβάλλοντος ήρεμου και στοργικού, προστατευτικού και παιδαγωγικού, ικανού για την ανάπτυξή τους. Και προς τούτο ο επιτροπικός δικαστής επεμβαίνει και μέσα στην οικογένεια του ανηλίκου και κηρύσσει, εν ανάγκη, εκπτώτους της πατρικής εξουσίας και επιμελείας τους γονείς και τους κηδεμόνες, οσάκις η εξουσία των ασκεί-

ται δολίως ή αμελώς εις βάρος των ανηλίκων ή παραμελούνται οι περί την επιμέλειαν αυτών στοιχειώδεις υποχρεώσεις.

3. Πρόνοια υπέρ των αντικοινωνικώς συμπεριφερομένων δια της διεξαγωγής ειδικών ψυχοβιολογικών και κοινωνικών ερευνών, για τη διακρίβωση των λόγων της αντικοινωνικότητος τούτων και τη λήψη των καταλλήλων εν συνεχεία μέτρων αναμορφώσεως και αγωγής των (όπως εισαγωγή σε ειδικά ιδρύματα — κρατικά ή ιδιωτικά, τοποθέτηση σε οικογένειες, υιοθεσία κτλ.). Χρήσιμο στο σημείο τούτο κρίνουμε να υπενθυμίσουμε τους πολλούς και ποικίλους κινδύνους από τις συνθήκες ιδρυματικής διαβιώσεως για την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητος του προβληματικού ανηλίκου και την ακαταλληλότητα των λειτουργούντων σήμερα στη χώρα μας αναμορφωτικών καταστημάτων, για τη βελτίωση του ήθους και της προσωπικότητος των ανηλίκων και την αποκατάσταση της ψυχικής των υγείας. Και να τονίσουμε ότι θα ήταν ευκταία η κατάργηση τούτων και η ίδρυση ειδικών οικισμών με πρότυπα καταστήματα αγωγής στο ύπαιθρο, κοντά στις μεγάλες πόλεις, οργανωμένα κατά το οικογενειακό παιδαγωγικό σύστημα και προορισμένα όπως, δια της εξασφαλίσεως των πλεονεκτημάτων μιας τεχνητής έστω, οικογενείας και της μεθόδου της εργασίας και της επαγγελματικής αποκαταστάσεως, βελτιώσουν, προστατεύσουν και αποκαταστήσουν τους διαβιούντας σ' αυτά ανηλικούς, μέσα στην ηρεμία και τη γαλήνη της φύσεως και με την ευλογία της εργασίας, η οποία πλήττει τη φυγοπονία και επηρεάζει το ήθος του ανηλίκου.

4. Πρόνοια υπέρ των εγκληματούντων ή, ορθότερα, παραπτωματικών ανηλίκων, κατά την εκδίκαση των υπ' αυτών διαπραττομένων παραπτωμάτων και την επιβολή των προσφόρων προστατευτικών και βελτιωτικών μέτρων (θεραπευτικών, αναμορφωτικών και σωφρονιστικών). Πρέπει να διευρυνθεί το πλαίσιο των λαμβανομένων σήμερα παρομοίων μέτρων και να εξετασθεί η χρησιμότητα: της επιβολής της υποχρεώσεως για την αποζημίωση του θύματος με χρήματα από τον προσωπικό μόχθο του δράστη, της απαλλαγής από κάθε συνέπεια αν επακολούθησε μετάνοια και επεδείχθη καλή διαγωγή, της επιβραβεύσεως κάθε καλής προσπαθείας προς βελτίωση της προσωπικότητος κτλ.

5. Πρόνοια υπέρ των υγιών, φυσιολογικών και κανονικών ανηλίκων, δια της λήψεως παντός προσφόρου μέτρου

υπέρ αυτών, για την προστασία του ήθους και της ψυχικής των υγείας από τους ερεθισμούς του κοινωνικού περιβάλλοντος. Να δύναται το Επιτροπικό Δικαστήριο να θέτει φραγμούς και να επιβάλει περιορισμούς στον κατακλυσμό των ερεθισμών της κοινωνίας της αφθονίας. Να παρακολουθεί το πορνογράφημα, τις αισθησιακές κινηματογραφικές ταινίες, τους χώρους διακινήσεως των ναρκωτικών, αναπτύξεως των γενετησίων σχέσεων κτλ. και να επιβάλει απαγορεύσεις ή περιορισμούς υπέρ της διαφυλάξεως του ήθους και της ψυχικής υγείας των ανηλίκων.

Β. Τα Επιτροπικά Δικαστήρια είναι πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, ιδρύονται στις έδρες όλων των Πρωτοδικείων και Εφετείων του Κράτους, αντιστοίχως και συντίθενται από ένα μόνο δικαστή, διακρινόμενο για το ήθος και την προσωπικότητά του και διαθέτονα γνώσεις ειδικές για την άσκηση παρομοίου υψηλού λειτουργήματος¹³. Τα πολυμελή δικαστήρια, μολονότι ασφαλέστερη και δικαιότερη εγγυόμενα κρίση επί των ενηλίκων κατηγορουμένων, δεν προσιδιάζουν στη φύση της περί τους ανηλίκους διαδικασίας. Διότι δεν συνιστά αυτή κυριολεκτικώς δίκη, αλλά εκδήλωση ανησυχίας, μερίμνης και προστατευτικού ενδιαφέροντος της Πολιτείας υπέρ συγκεκριμένου ανηλίκου. Για τον ίδιο, και μείζονα, λόγο πρέπει να αποκλεισθεί ο κατηγορος Εισαγγελεύς από τις συνθέσεις των Επιτροπικών Δικαστηρίων, εφ' όσον, προκειμένου περί ανηλίκων, δεν εγείρεται κατηγορία και ποινική αξίωση της Πολιτείας προς τιμωρίαν ωρισμένου προσώπου, ως δράστου εγκληματικών πράξεων και κατάγνωση ωρισμένης κατ' είδος και μέγεθος ποινής, κατ' αυτού, αλλά εισάγεται ενώπιον του Δικαστηρίου ο ανήλικος, ως δράστης κάποιας αντικοινωνικής εκδηλώσεως και ενός παραπτώματος και όχι εγκλήματος κατά την έννοια του αρθρ. 14 Π.Κ. και σκοπείται όχι η τιμωρία του, αλλά η λήψη των προσηκόντων υπέρ αυτού μέτρων προστασίας και βελτιώσεως της ανωμάλως εκδηλουμένης ή επικινδύνως αναπτυσσομένης προσωπικότητός του. Συνεπώς η εκδιδόμενη για τον ανήλικο δικαστική απόφαση έχει χαρακτήρα κυρίως παιδαγωγικό ή κοινωνικοψυχοθεραπευτικό και ελάχιστα νομικό και εγκληματολογικό. Αυτεπάγγελτος προσήκει επέμβαση του Επιτροπικού Δικαστού υπέρ του παραπτωματικού και προβληματικού ανηλίκου μέσω των υπ' αυτόν ειδικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η θητεία του Επιτροπικού Δικαστού πρέπει να ορίζεται τουλάχιστον τριετής

και η επιλογή του να είναι αποτέλεσμα αυστηρών αξιοκρατικών κριτηρίων. Ο τρόπος λειτουργίας και η διαδικασία ενώπιον των Επιτροπικών Δικαστηρίων μπορούν να βασίζονται στα ισχύοντα σήμερα ως προς τα Δικαστήρια Ανηλίκων. Να καθιερωθεί όμως ευχερέστερη η δυνατότητα εγέρσεως εφέσεως κατά της πρωτοβαθμίου κρίσεως, επί σοβαρών αδικημάτων ή αφαιρέσεως της πατρικής εξουσίας και κηδεμονίας, εν όψει της μείζονος και εν πολλοίς υπερτροφικής εξουσίας του Δικαστηρίου να ρυθμίζει τα αφορώντα στους ανηλίκους ζητήματα. Η δευτεροβάθμια κρίση θα αποκλείει την υπερβολή και θα προλαμβάνει κάθε αυθαιρεσία γιατί θα εμβάλλει την ανησυχία στον κρίνοντα και θα του εμπνέει έντονη τη συναίσθηση της ευθύνης εν όψει της σοβαρότητας του δικαιοδοτικού έργου του και της κρισιμότητας των αποφάσεών του.

Γ. Βοηθητικά όργανα και διοικητική πλαισίωση του Επιτροπικού Δικαστηρίου: Σε κάθε πρωτοβάθμιο ή δευτεροβάθμιο δικαστήριο πρέπει να υπάρχει ειδική υπηρεσία ανηλίκων και να περιλαμβάνει τμήματα αντίστοιχα προς τις περιπτώσεις της προσφερομένης προστασίας και αρωγής, όπως: α) τμήμα υγείας, για όσους εμφανίζουν υποκειμενικές μειονεξίες, β) τμήμα προνοίας για όσους έχουν αντικειμενικές δυσκολίες και πρέπει να προστατευθούν, γ) τμήμα κοινωνικών ερευνών, για τους αντικοινωνικούς και προβληματικούς ανηλίκους και δ) τμήμα νομικό, για όσους εγκληματούν. Οι υπηρεσίες αυτές, πλαισιούμενες και από τα τμήματα «Παιδαγωγικού και Ψυχολογικού», υπάγονται στην Ανωτάτη Υπηρεσία Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, η οποία υπόκειται ομοίως στην αυτή, ως άνω, λειτουργική υποδιαίρεση. Τα ανωτέρω τμήματα, από ειδικούς επιστήμονες στελεχούμενα, αντιμετωπίζουν, ερευνούν και ελέγχουν τις περιπτώσεις των ανηλίκων της λειτουργικής των αρμοδιότητας και εισάγουν ακολούθως αυτές υπό την κρίση του Δικαστηρίου με λεπτομερείς και αιτιολογημένες εκθέσεις και ειδικές κατά περίπτωση εισηγήσεις. Η πληρότητα του έργου και η εξασφάλιση της μέγιστης, κατά το δυνατόν, αποδόσεως απαιτούν ακόμη και τις ακόλουθες πρόσθετες ρυθμίσεις:

αα) Την ίδρυση ειδικής Αστυνομίας Ανηλίκων ή την ίδρυση κοινωνικών υπηρεσιών στα υφιστάμενα αστυνομικά τμήματα προς αντιμετώπιση των παραπτωματικών και αντικοινωνικών εκδηλώσεων των ανηλίκων.

ββ) Την πληρέστερη και αρτιότερη οργάνωση των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων, για να αναχθούν σε κοινωνικούς οργανισμούς επιστημονικών εφαρμογών και συμπαραστάτες πολύτιμους των Επιτροπικών Δικαστηρίων. Οι Εταιρείες αυτές, εκτός από τη σημερινή λειτουργική τους αρμοδιότητα, οφείλουν προσέτι όπως: ι) ιδρύουν τοπικές επιτροπές προστασίας ανηλίκων, σε όλες τις πόλεις, τους συνοικισμούς και τα χωριά της περιφέρειάς τους, για την αναζήτηση και ανεύρεση του δεδομένου προστασίας προβληματικού ανηλίκου και ιι) ιδρύουν ειδικά καταστήματα περιθάλψεως και αγωγής σε κάθε εφετειακή, τουλάχιστον, περιφέρεια για την εισαγωγή σ' αυτά ανηλίκων με απόφαση του Επιτροπικού Δικαστού (βλ. ειδικότερα κατωτέρω). Στις κατά τόπους επιτροπές προστασίας πρέπει να συμμετέχουν πολίτες διακεκριμένοι και ακόμη: ο Ειρηνοδίκης της περιφέρειας, ο Εφημέριος, ο Καθηγητής ή ο Δάσκαλος, ο Δήμαρχος ή Πρόεδρος της Κοινότητας και ο Αστυνόμος της περιοχής. Κρίνεται όμως απολύτως αναγκαία και απαραίτητη η συμμετοχή και ενός κοινωνικού λειτουργού, μόνου αρμοδίου και ικανού για την εντός της οικογενείας και της ομάδος άσκηση της κοινωνικής εργασίας. Γι' αυτό και πρέπει με επιμέλεια των Νομαρχιών να διορίζονται αυτοί ως ειδικοί υπάλληλοι στους Δήμους και τις Κοινότητες και ως μόνιμα και υπεύθυνα μέλη των αντιστοιχών τοπικών επιτροπών προστασίας των ανηλίκων. Οίκοθεν νοείται ότι σε περιφέρειες πληθυσμιακώς περιορισμένες είναι δυνατόν ο κοινωνικός λειτουργός να διορίζεται για περισσότερες Κοινότητες και να συμμετέχει και στις ειδικές για τους ανηλίκους, κατά τα εκτεθέντα, αστυνομικές υπηρεσίες. Μόνον έτσι μπορεί να επιτευχθεί η αποκέντρωση των κοινωνικών υπηρεσιών της Πολιτείας. Η εγκατάσταση τούτων εντός της Κοινότητας όπου αναπτύσσουν τη δράση τους, παρέχει τη βάσιμη αλλά και ελπιδοφόρα προσδοκία ότι θα επιτευχθεί η άμεση και διαρκής επαφή με την προβληματική οικογένεια για την ανεύρεση του έχοντος ανάγκη περιθάλψεως και προστασίας ανηλίκου. Και οι διαπιστούμενες περιπτώσεις ανατίθενται ακολούθως, εάν υπάρχει ανάγκη (διότι είναι ενδεχόμενο να ήρκεσε της τοπικής επιτροπής ή της κοινωνικής υπηρεσίας της Εταιρείας η επέμβαση για τη ρύθμιση του θέματος) στο κατά περίπτωση τμήμα της αρμοδίας υπηρεσίας του Επιτροπικού Δικαστηρίου, το οποίο και εισάγει την υπόθεση υπό την κρίση του Δικαστηρίου για τη λήψη

των περαιτέρω ενδεδειγμένων μέτρων. Για την ολοκλήρωση, τέλος, της διαρθρώσεως των υπηρεσιών που είναι αναγκαίες για τον ανωτέρω σκοπό και την εξασφάλιση των απαιτούμενων πόρων απαιτείται η ίδρυση στο Υπουργείο Δικαιοσύνης: αφ' ενός μεν «Υπηρεσίας Μητρώου Ανηλίκων» για την εις αυτό καταχώριση των παραπτωμάτων τους (προς παρακολούθηση της εξελίξεως της προσωπικότητός των και ουδέποτε προς χρησιμοποίηση υπό τρίτου, έστω και δημοσίας υπηρεσίας), αφ' ετέρου δε «Ειδικού Ταμείου Προστασίας Ανηλίκων», το οποίο θα αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και θα έχει την αποστολή της εξευρέσεως, διαχειρίσεως και διαθέσεως των αναγκαιούντων πόρων για τη λειτουργία των Επιτροπικών Δικαστηρίων. Από το ταμείο τούτο πρέπει να ενισχύονται οικονομικώς και οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, όσες αναπτύσσουν δραστηριότητα αξιόλογη, για την κάλυψη των εξόδων προλήψεως, ερευνών, προστασίας και καταστολής, οσάκις οι πόροι τους δεν επαρκούν για την αποστολή τους.

VI. Για να καταστούν όμως τα ανωτέρω έργο και δράση απαιτείται ριζική αναθεώρηση του ισχύοντος συστήματος σωφρονισμού και προστασίας των ανηλίκων. Και προς τούτο πρέπει να ενεργηθούν τα ακόλουθα:

1. Είναι απολύτως αναγκαία η ίδρυση και λειτουργία των υπό του αρθρ. 123 Π.Κ. προβλεπομένων ειδικών θεραπευτικών καταστημάτων. Μολονότι και υπό του νόμου 2724/1940 «περί οργανώσεως και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων των ανηλίκων» προεβλέπετο η ίδρυση τοιούτων (αρθρ. 4 παρ. 4), παρέμεινε ανικανοποίητη η βασική αυτή ανάγκη ορθής αντεγκληματικής πολιτικής. Και είναι προφανείς οι εντεύθεν δυσμενείς επιπτώσεις. Οι δεόμενοι θεραπευτικής αγωγής αντικοινωνικοί και εγκληματικοί ανήλικοι παραμένουν έρμαιοι της ασθενείας ή του πάθους των και τα δικαστήρια αδυνατούν να επιβάλλουν το υπό του νόμου επιτασσόμενο θεραπευτικό μέτρο. Επιβάλλουν πλειστάκις μέτρα αναμορφωτικά, τα οποία όμως — ως προσφυώς και κατά το παρελθόν ετονίσθη — παραμένουν άνευ αποτελέσματος ως εντελώς απρόσφορα (εγκ. Υπουργείου Δικαιοσύνης υπ' αριθ. 22/1953). Η επιβολή όμως των ανωτέρω μέτρων είναι η αναγκαία σήμερα καταφυγή των δικαστηρίων ανηλίκων, παρά την αυξανόμενη αντικοινωνική και παραπτωματική συμπεριφορά των, λόγω της πα-

ντελούς ελλείψεως των καταλλήλων δομών και της ανυπαρξίας των μέσων για την εφαρμογή των ενδεδειγμένων μέτρων.

2. Πλειστάκις εμφανίζονται περιπτώσεις ανιάτων παθήσεων, σωματικών και ψυχοπνευματικών (π.χ. ολιγοφρενικοί κτλ.). Και αδήριτη εντεύθεν ανακύπτει η αναγκαιότητα της περισυλλογής και προστασίας των αντιστοιχών ατυχών υπάρξεων, των μειονεκτικών και αναπηρικών ανηλίκων. Είναι αναγκαία όθεν η ίδρυση ενός ασύλου — στο ύπαιθρο, κατά προτίμηση — φυλάξεως των πασχόντων, που θα συνδυάζεται με γεωργικές ή κτηνοτροφικές ενασχολήσεις. Η περίπτωση δεν καλύπτεται από την κειμένη νομοθεσία και απαιτείται νομοθετική ρύθμιση του θέματος.

3. Απαιτείται η κατάργηση όλων των αναμορφωτικών καταστημάτων που κατήντησαν εκκολαπτήρια νέων και επικινδύνων εγκληματιών και αντ' αυτών η ίδρυση δύο ή τριών προτύπων αναμορφωτικών οικισμών στο ύπαιθρο, κοντά σε ισάριθμες μεγάλες πόλεις, για την παροχή ειδικής αγωγής στους παραπτωματικούς, εγκληματικούς, αντικοινωνικούς και δυσαγωγούς ανηλικούς. Και οι αναμορφωτικοί αυτοί οικισμοί πρέπει να πληρούν τις εξής προϋποθέσεις:

α) να είναι δυνάμει 60-80 ανηλίκων, κατά το οικογενειακό σύστημα και κατά ηλικίες σε μικρά περίπτερα, κατανεμημένοι,

β) μεταξύ του προσωπικού να συγκαταλέγονται και ιατρός, ψυχολόγος, κοινωνικός λειτουργός, παιδαγωγός, σύμβουλος επαγγελματικού προσανατολισμού και θρησκευτικός λειτουργός,

γ) να διαιρεθούν σε ομάδες εργασίας και επαγγεμάτων: αγροτικού, αστικού, τουριστικού και ναυτικού με τη διοργάνωση ειδικών κατά περίπτωση εργαστηρίων, σε συνεργασία με τους αρμοδίους φορείς των Υπουργείων: Γεωργίας, Βιομηχανίας, Εργασίας και Εμπορικής Ναυτιλίας. Αναφέρουμε ενδεικτικώς:

Ομάδα Α: Γεωργία, κτηνοτροφία, μελισσοκομία κτλ.

Ομάδα Β: Μηχανικοί, ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί, ράφτες, κτίστες, ελαιοχρωματιστές, τυπογράφοι, αρτοποιοί, σιδηρουργοί, ξυλουργοί κτλ.

Ομάδα Γ: Μηχανικοί πλοίων, θαλαμηπόλοι, μάγειροι κτλ.

Ομάδα Δ: Ξενοδοχοϋπάλληλοι, σερβιτόροι, μάγειροι κτλ.

δ) Να υπάρχουν σε αυτά «σταθμοί υποδοχής» για την ειδικότερη, κατά τις προτιμήσεις, ικανότητες και κλίσεις, κατανομή των

εισερχομένων στα περίπτερα του Ιδρύματος, βάσει της «αρχής της εξατομικεύσεως». Οίκοθεν βεβαίως νοείται ότι παράλληλη επιβάλλεται πρόβλεψη και για τα ανήλικα θήλα, με αντιστοιχία όμως επαγγελμάτων συναφών προς τη γυναικεία φύση. Ιδιάζουσα πρέπει να καταβληθεί επιμέλεια για την επιλογή των στελεχών των Ιδρυμάτων τούτων προκειμένου να εξασφαλισθούν: η εξατομίκευση της παιδαγωγικής μεταχειρίσεως κατά περίπτωση ανηλίκου και η δημιουργία ατμοσφαιρας αγάπης, εμπιστοσύνης και ψυχικής επαφής παιδαγωγούντων και παιδαγωγούμενων.

4. Τα σωφρονιστήρια των ανηλίκων θα πρέπει ομοίως να οργανωθούν κατά το προεκτεθέν (ανωτέρω παρ. 3) σύστημα των μικρών περιπτέρων και της, κατά ομάδες απασχολήσεως και επαγγελματικής εκπαίδευσης, λελογισμένης κατανομής, υπό το πνεύμα βεβαίως της αυστηροτέρας μεταχειρίσεως χάριν σωφρονισμού. Και επειδή στις περιπτώσεις επιβολής σωφρονιστικών μέτρων (αρθρ. 127 Π.Κ.) δεν παρέχεται η προεκτεθείσα ευχέρεια αντιμετώπισεως της επαγγελματικής εκπαίδευσης, όπως επί αντικοινωνικών, ή υπό αναμορφωτικά μέτρα τελούντων ανηλίκων, συνεπεία της αδυναμίας της κατ' αρθρ. 124 Π.Κ. αντιμετώπισεως του μέτρου, αναγκαία παρίσταται η μελέτη οργανώσεως ειδικών χώρων εργασίας και εκπαίδευσης κατ' ειδικότητες και τέχνες, στα λειτουργούντα σήμερα σωφρονιστικά καταστήματα δια της προτιμήσεως των περισσότερων αναγκαίων και ωφελίμων εργαστηρίων ή εγκαταστάσεων, κατά τις υπεύθυνες υποδείξεις του τμήματος επαγγελματικού προσανατολισμού και απασχολήσεως του Υπουργείου Εργασίας.

VII. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Μέχρις ότου τα εκτεθέντα υλοποιηθούν, η αντιμετώπιση του θέματος της επαγγελματικής εκπαίδευσης, απασχολήσεως και αποκαταστάσεως των ανηλίκων των ανωτέρω κατηγοριών μπορεί και πρέπει να ρυθμισθεί δια της εκπονήσεως ειδικών προγραμμάτων εκπαίδευσης, ως εξής:

- α) στα πολυάριθμα ειδικά εργαστήρια του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) για τις πόλεις: Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Βόλου και Ηρακλείου Κρήτης,
- β) στις Σχολές τουριστικών επαγγελμάτων,

- γ) στις γεωργικές Σχολές και
- δ) στις δημόσιες ναυτικές Σχολές.

Η διοργάνωση της εκπαίδευσως και η κατά κατηγορίες και είδη απασχολήσεως κατανομή των ανηλίκων πρέπει να ενεργείται από κεντρικό φορέα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, του προεκτεθέντος τμήματος Προνοίας της Ανωτάτης Υπηρεσίας Ανηλίκων, εν συνεννοήσει μετά των αρμοδίων φορέων, των άλλων Υπουργείων, κατά τις ανωτέρω διακρίσεις. Προϋποτίθεται βέβαια, ότι ειδικός σύμβουλος επαγγελματικού προσανατολισμού θα προβεί στην έγκαιρη έρευνα, ευθύς μετά την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου (επιμέλεια της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων), ή την εκδήλωση των αντικοινωνικών τάσεων του ανηλίκου (με την επιμέλεια τότε των κατά τόπους Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων) περί των δεξιοτήτων, ικανοτήτων και κλίσεων του υπό εκπαίδευση ανηλίκου, το αποτέλεσμα της οποίας θα γνωστοποιείται στον ρηθέντα κεντρικό φορέα του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τις περαιτέρω ρυθμίσεις. Εάν στους τόπους της επαγγελματικής εκπαίδευσως που θα επιλεγούν δεν υπάρχουν — και θα είναι το σύνηθες — αναμορφωτικά ιδρύματα, τότε πρέπει:

αα) Οι τοπικώς αρμόδιες Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων να αναλαμβάνουν υπευθύνως, την προστασία του ανηλίκου, για να του εξασφαλίσουν: στέγη, τροφή, ειδική αγωγή κτλ. και

ββ) Να ενεργείται η προσήκουσα αντικατάσταση του επιβληθέντος τυχόν αναμορφωτικού μέτρου, κατ' άρθρ. 124 Π.Κ., για να διευκολυνθεί η αποφασισθείσα επαγγελματική εκπαίδευση, π.χ. αντί του αναμορφωτικού καταστήματος Κορυδαλλού να τοποθετηθεί ο ανήλικος υπό την υπεύθυνη επιμέλεια της Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων Ηρακλείου Κρήτης, προκειμένου να εκπαιδευθεί στην τοπική Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων κτλ. (άρθρ. 124, εν συνδ. προς άρθρ. 122 παρ. 1, εδ. γ' και δ' και 2 Π.Κ.). Από την κειμένη νομοθεσία είναι απολύτως ευχερής η ανωτέρω μεθόδευση. Τα επί μέρους θέματα μπορούν να αντιμετωπισθούν και ρυθμισθούν με υπηρεσιακές απλώς εγκυκλίους.

2. Η δραστηριοποίηση των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων διευκολύνει τα μέγιστα τα εκτεθέντα μέτρα. Οφείλουν όμως, πλην άλλων, να ιδρύσουν ειδικά καταστήματα αγωγής (άρθρ. 122 παρ. 1 εδ. γ' και δ' Π.Κ. και άρθρ. 22 Ν. 2724/1940, αρρέ-

νων και θηλέων, όπως τα των Αθηνών, Πειραιώς και Ηρακλείου Κρήτης), για την προστασία των ανηθίκων, των ηθικώς κινδυνευόντων, των δυσαγώνων, ή αντικοινωνικών ανηλίκων. Είναι αδύνατον βεβαίως να ιδρύσουν όλες οι Εταιρείες τέτοια ιδρύματα αγωγής. Θα ήτο, όμως, ευκαταίο και είναι τούτο αντικειμενικώς δυνατόν, να ιδρύοντο τοιαύτα σε κάθε Εφετειακή περιφέρεια, εν συνεννοήσει και συνεργασία όλων των εντός της περιφέρειας Εταιρειών, με τη βοήθεια των κατά τόπους Εκκλησιαστικών και Εκπαιδευτικών Αρχών. Οι Μητροπόλεις πολλά θα μπορούσαν να προσφέρουν για την υλική ενίσχυση και ηθική συμπαράσταση τούτων κατά τα πρότυπα ξένων Κρατών. Η κατά τα ανωτέρω ύπαρξη παρομοίων ιδρυμάτων θα διευκόλυνε την προεκτεθείσα επαγγελματική εκπαίδευση των ανηλίκων μέχρι της ιδρύσεως των προτύπων αναμορφωτικών οικισμών. Και χωρίς αυτά όμως η εκπαίδευση αυτή μπορεί να επιτευχθεί, εάν πρόθυμη και επιμελής ανταπόκριση εκδηλωθεί εκ μέρους των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων και πνεύμα στενής και επωφελούς συνεργασίας μετά των τοπικών Εκκλησιαστικών Αρχών επιδειχθεί και αναπτυχθεί εκ μέρους αυτών.

3. Ευχερώς, τέλος, δια των αυτών υπηρεσιών απασχολήσεως των αρμοδίων υπηρεσιακών φορέων μπορεί να αντιμετωπισθεί το θέμα της επαγγελματικής αποκαταστάσεως των εισερχομένων στην κοινωνική βιοπάλη παραπτωματικών (εγκληματικών) ή αντικοινωνικών ανηλίκων. Η δυσχέρεια ανακύπτει μόνον ως προς τα προβλήματα εθισμού και προσαρμογής τούτων στις συνθήκες της πειθαρχημένης εργασίας, εξ αιτίας της ενδεχομένης συναισθηματικής ασταθείας, της κοινωνικής φοβίας, του ευερέθιστου κτλ. των προσώπων αυτών. Και εδώ ανακύπτει ο προστατευτικός ρόλος των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων. Και πρέπει να εκδηλούται με τη διακριτική παρακολούθηση και την επίδειξη αληθούς ενδιαφέροντος για τη βελτιωτική εξέλιξη και προσαρμογή στους όρους της κοινωνικής εντάξεως και διαβιώσεως του ατυχήσαντος ανηλίκου. Πάνω από όλα όμως απαιτείται της Πολιτείας η ενεργητική παρέμβαση. Τον στιγματισμό του ποινικού κολασμού πρέπει να καλύψει η κοινωνική ένταξη, η επαγγελματική αποκατάσταση και η οικονομική στήριξη του ατυχήσαντος ανηλίκου. Διαφορετικά κηρύσσουμε μεν την αγιότητα της εργασίας και προτρέπουμε τον ατυχήσαντα ανήλικο να καταφύγει σ' αυτήν, εμπράκτως όμως τον περιβάλλουμε

με την αδιαφορία μας και τον εξωθούμε στην αθλιότητα της ανεργίας.

VIII. ΕΙΔΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΓΙΑ ΤΟΞΙΚΟΜΑΝΕΙΣ

Δεν θα επαναλάβω τα κοινώς γνωστά, αναμφισβήτητα και αποδεκτά περί ιδρύσεως συμβουλευτικών σταθμών, κέντρων αποτοξίνωσης και κοινωνικής αποκατάστασης των τοξικομανών νεαρής ηλικίας. Θα επαναβεβαιώσω όμως τη ζωτική ανάγκη εξαλείψεως των αιτίων της ναρκομανίας των νέων με θεραπευτικά μέσα: την ουσιαστική και αληθινή παιδεία, τις υγιείς ανθρώπινες σχέσεις στην οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον, τη μέριμνα για την αλλαγή και βελτίωση των βιοτικών συνθηκών, το ενδιαφέρον για την επαγγελματική εξασφάλιση και την ποιότητα της ζωής τους. Διότι η ροπή προς τη ναρκομανία έχει αίτια: είτε εκ της προσωπικότητας του νέου (λόγω ασθενειών, παθολογικότητας κτλ.) είτε εκ του περιβάλλοντος (στερήσεων ή πλούτου). Το πρώτο προκαλεί αιτίες οικονομικές (ανεργία, στερήσεις, ανέχεια), φορτίσεις ψυχολογικές και συναισθηματικές (προβλήματα ενδοοικογενειακά - χωρισμοί γονέων κτλ.), εντάσεις κοινωνικές (ανταγωνισμοί, έλλειψη κοινωνικών σχέσεων, μοναξιά κτλ.) αλλά και επηρεασμούς πνευματικούς και τοποθετήσεις ιδεολογικές (όπως πολιτικές και κομματικές εντάξεις κτλ.). Η κοινωνία της αφθονίας, εξ άλλου, προσφέρει καταιγισμούς ερεθισμών και οδηγεί στην απόλυτη ελευθερία των απολαύσεων με τελική κατάληξη τον κόρο, την πλήξη και την αηδία. Και η ευνομούμενη Πολιτεία Προνοίας οφείλει να σταθεί αρωγός και σωστικός προστάτης του τοξικομανούς ανηλίκου. Δυστυχώς όμως η τραγική, σε συχνότητα καθημερινή, πραγματικότητα της εκατόμβης των θυμάτων της μάστιγας των ναρκωτικών αποκαλύπτει τα κενά της νομοθεσίας και επιβεβαιώνει την αβελτηρία της Πολιτείας!

IX. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Υπέρ πάντα ταύτα όμως η προστασία των νέων βλαστών της ζωής απαιτεί δύναμη ψυχής θερμουργό, δημιουργικού πάθους συγκλονισμό, ζωής και αγάπης πνοή! Έχει προσφύεστατα τονισθεί και επαληθεύεται καθημερινά ότι «το πρόβλημα της σωτηρίας των

παραστρατημένων παιδιών είναι ολιγώτερον ζήτημα γνώσεων και υλικών μέσων και περισσότερον ζήτημα καρδιάς»¹⁴! Αλλά και ζωντανού παραδείγματος. Φροντίδα λοιπόν σωστική, αλλά και παράδειγμα φωτεινό. Διότι στα πλαίσια του σημερινού Κόσμου δεν νοείται θέση πλεονεκτική χωρίς υπόβαθρο ηθικό. Τα πάντα σήμερα κρίνονται από την αξιοσύνη μέχρι τον πατριωτισμό· από την αυθεντία του Κράτους μέχρι την κοινωνική Ιεραρχία· από την υπακοή στους νόμους μέχρι την αγνότητα των προθέσεων και την τιμιότητα των συναλλαγών.

Διότι ο τρόμος των κυρώσεων δεν βουβαίνει πλέον τα χείλη της ψυχής! Ας γίνει λοιπόν το παράδειγμά μας του αναμενομένου «νέου ήθους» ο εμπρέπων διδάσκαλος και όχι του «ύφους» των χαμερπών εκδηλώσεών μας ο διαλαλητής. Διότι «δει πρώτο φως γενέσθαι και ύστερον άλλους φωτίσαι» (Γρηγόριος ο Θεολόγος).

1. Αριστοτέλους, *Ηθ. Νικομ.* VIII 9, 4 επ. 1160α.

2. Νικ. Χωραφά, *Ποιν. Δικ. Γεν. Αρχαί* (1964) παρ. 7 σ. 18.

3. Νικ. Χωραφά ό.π. παρ. 12 σ. 36-39.

4. Δημ. Τσεβά, *Η μετατροπή της ποινής ως πρόβλημα δικαστικής πρακτικής*, Π.Χρ. ΛΣΤ', σ. 887-897.

5. Ηλ. Δασκαλάκη, *Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα* σ. 15 και 353.

6. Ηλ. Δασκαλάκη ό.π. σ. 14.

7. Απολογισμός δράσεως Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών, Μάιος 1977 και υπ' αριθ. 1219/Φ11/22-6-1977 αναφορά μου, ως Προέδρου της Εταιρείας, προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης.

8. Περισσότερα για τη νομοθεσία, το δίκαιο των ανηλίκων και τη σχετική θεωρία και νομολογία βλ. Κ. Σπινέλλη - Α. Τρωϊάνου, *Δίκαιο Ανηλίκων* (1987).

9. Βλ. τις από 2-5-91 και υπ' αριθ. 950/9-12-91 αναφορές της προς τα ανωτέρω Υπουργεία.

10. Κων. Γαρδίκας, *Αι ειδικαί των εγκληματιών κατηγορίαι και η μεταχείρισις αυτών* (1951) σ. 121 κε. Ι.Κ. Παπαζαχαρίου, *Οι ανήλικοι εγκληματίαι* (1932) σ. 45.

11. Κων. Γαρδίκας και Ι.Κ. Παπαζαχαρίου ό.π. και αυτόθι παραπομπές.

12. Η περί τούτων αρχική ιδέα οφείλεται στον αείμνηστο Διδάσκαλο Ιωάννη Παπαζαχαρίου, ο οποίος από του έτους ήδη 1934, κατ' εντολήν του Κων. Δεμερτζή, συνέταξε και σχέδιο νόμου Προνοίας υπέρ των ανηλίκων· βλ. του ιδίου, *Μελέται εκ του Δικαίου των Ανηλίκων* (1959) τεύχος Β', σ. 70 κε.

13. Ιδού πεδίο ευρύτατο για την επιλογή και ανάδειξη των γυναικών - δικαστών στον χώρο της απονομής του δικαίου!

14. Άποψη, την οποία με ασυνήθη μαχητικότητα και ζήλον ένθεον υποστήριξε στο πλήθος των δημοσιευμάτων του και με το παράδειγμά του ο Ιωάννης Παπαζαχαρίου, βλ. ιδίως *Μελέται εκ του Δικαίου των Ανηλίκων και Παραδόσεις εγκληματολογίας* (έκδ. 1968).